

Оскільки в ЦК України містяться норми, які визначають лише їх загальний правовий статус, то слід звертатися до багатьох нормативно-правових актів, які регулюють специфіку діяльності невідприємницьких юридичних осіб, проте це, у свою чергу, призводить до певних розбіжностей.

Для вирішення окресленої проблеми (поняття, організаційно-правові форми, правосуб'єктність тощо) в Україні здійснювалися спроби прийняття Закону про невідприємницькі організації, проте, зважаючи на динаміку цивільних відносин, він залишається тривалий час на доопрацюванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Проект № 0961 Закону України «Про невідприємницькі організації»* від 14.05.2002 (Тираж 14.03.2005) // Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=1217.
2. *Буко С. Л.* Специфіка активності міжнародних НУО на ринку соціальних послуг // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2006. – № 54. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_54/Buko.htm.
3. *Заїка Ю. О.* Українське цивільне право: навчальний посібник. – 2-е вид. змін. і доп. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 368 с.
4. *Лещенко Д. С.* Невідприємницькі юридичні особи: особливості організаційно-правових форм // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2007. – № 1(37). – С.135–143.
5. *Лысенко В. В.* Регламентирование правового положения и функционирования неправительственных организаций в зарубежных странах // Государство и право. – 2009. – №1. – С.65–72.

6. *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2-х т. – 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т.1. – 832 с.*

7. *Негребецька К. В.* До проблеми відмежування невідприємницьких товариств від підприємницьких // Сучасні проблеми юридичної науки: тези доповідей та наукових повідомлень всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів / За заг. ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008 – С.304–307.

8. *Ожегов С. И. и Шведова Н. Ю.* Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.

9. *Ратцен Дуглас, Мур Девід, Дарем Майкл.* Правові основи діяльності некомерційних організацій в Центральній та Східній Європі // «Громадянське суспільство» № 4(11)/2009 – Режим доступу: <http://www.icnl.org>.

10. *Цивільне право України: навчальний посібник / За ред. С. О. Харитоновна, Н. Ю. Голубевої. – К.: Істина, 2009. – 280 с.*

11. *Цивільне право України: підручник: У 2 т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т.1. – 480 с.*

12. *Цивільне право України: підручник: У 2-х кн. / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 864 с.*

13. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т./Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр.енцикл., 1998. – т. 4: Н-П. – 2002. – 720 с.*

14. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т./Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр.енцикл., 1998. – т.3: К-М. – 2001. – 792 с.*

This article is devoted to some problems of the legal status of non-enterprise legal entities in private law. Stress is on a definition, which would outline the most complete legal entities which are not intended to profit with the possibility of the next allocation between the members, determining the types and amount of capacity listed entities.

Стаття посвячена некоторым проблемам правового статуса непредпринимательских юридических лиц частного права. Акцентируется внимание на определении понятия, наиболее точно определяющего правовой статус юридических лиц, не имеющих целью получение прибыли с возможностью её последующего распределения между участниками, определении видов и объема правоспособности данных юридических лиц.

ВІТЧИЗНЯНА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИЧНОЇ ПРИРОДИ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Янчук І. А.,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті розкриваються особливості семантики термінів, засоби подолання термінологічної полісемії, лінгвістичні чинники, які використовуються в процесах удосконалення юридичної термінології.

Ключові слова: однозначність терміна, термін на позначення поняття, термінологічна полісемія, вимоги до терміна, лінгвістичний чинник.

Ефективними кроками на шляху всебічного вивчення і практичного застосування юридичної термінології є використання сучасних методологічних підходів юридичної науки разом із лінгвістичними засадами щодо активних процесів термінологічної номінації, яка полягає як в пересмисленні загальноживаних слів з метою позначення певного наукового поняття (процес термінологізації), так і перенесенні сформованого терміна з однієї галузі в іншу (процес ретермінологізації), а також використанні словотворчих моделей сполучуваності слів у творенні нових найменувань у вигляді термінослів і терміносполучень.

Стає очевидним той факт, що дослідження нових суспільних і економічних явищ у теоретичному аспекті та розробка якісних методологічних підходів до вивчення нагальних цивільно-правових відносин передбачають широке залучення термінологічних одиниць, які, в свою чергу, потребують обґрунтування і пояснення щодо введення їх в науковий обіг, законотворчу діяльність, судовий розгляд тощо. Враховуючи це, варто підкреслити, що юридична галузь зацікавлена в якості всіх компонентів термінологічної системи.

Слід зауважити, що співвідношення змісту юридичного поняття з його однозначним термінологічним відповідни-

ком набуває практичного спрямування, яке пов'язане із вдосконаленням фахової мови в аспекті термінологічного забезпечення, процес якого, в свою чергу, представляє поступове переміщення теоретичних узагальнень і обґрунтувань у площину практичного оволодіння із залученням як коментарів юристів, так і рекомендацій з боку лінгвістів, економістів, соціологів та фахівців інших галузей знань.

Необхідність врахування думки багатьох фахівців на шляху вдосконалення юридичної термінології очевидна, тому що йдеться про вибір найбільш вдалих термінологічних одиниць на позначення юридичного поняття. Вибір цей, насамперед, стосується сталих однозначних термінів. Проте не виключається і той факт, що вибирати доведеться з-поміж таких термінологічних одиниць, які «навантажені» додатковими семантичними характеристиками та ознаками і які, до речі, становлять переважну більшість термінологічного реєстру юридичної лексики. Тому зважати на лінгвістичний чинник необхідно.

Вимоги до терміна як до складової термінологічної системи загальновідомі. Відповідність цим вимогам дає змогу характеризувати термінологічне слово або словосполучення за визначеними критеріями, які розглядаються як ознаки термінологічної одиниці. Це, насамперед, комплекс вимог як внутрішньомовного, так і екстралінгвістичного характеру, відповідно до яких формується лінгвістично внормована та сприйнятна для юридичної галузі термінологія, а саме:

- однозначна відповідність терміна поняттю, тобто відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю;

- сталість і несуперечливість застосування термінології у різних юридичних галузях, зокрема, в довідковій, науковій і методичній літературі, публічних виступах, законодавстві, міжнародних договорах, угодах тощо;

- системність і мовна правильність, тобто дотримання правил словотворення і слововживання, що відповідають системним зв'язкам української мови;

- раціональна стислість і зрозумілість, тобто при створенні термінів слід дотримуватись раціональної довжини терміна з метою кращого його опанування і розуміння;

- застосування принципу дефініції, яка передбачає опис або тлумачення терміна, що дає змогу відрізнити його від інших термінологічних одиниць у межах системи;

- свідоме впорядкування термінології юридичної галузі, тобто слід виходити з того, що в термінології – найбільш контрольовані процеси, які надають можливість створювати дефініції, здійснювати вибір, зумовлений потребами галузі, визначати зв'язки між термінами, вбудовувати логіко-семантичні відносини, створювати реєстри термінологічних одиниць, контролювати слововживання і науковий обіг терміна;

- виявлення та усунення вад термінології, що застосовується у різних галузях юридичних знань, тобто своєчасне фахове коригування і корекція сумнівних або полісемічних ознак термінологічної одиниці з метою виявлення нових термінологічних значень, уникнення багатозначності та якісного поповнення термінологічної системи за рахунок визначених і визнаних у юриспруденції термінів.

Дотримання і свідоме застосування цих критеріїв до створення, впровадження і системного закріплення юридичного терміна створює необхідні умови для розвитку термінології, сприяє вдосконаленню фахової юридичної

термінології, усуває термінологічні перешкоди в юридичних галузях і міжгалузевих вітчизняних і міжнародних зв'язках і відносинах.

Найбільш важливим для юридичної наукової галузі, як і для будь-якої соціальної сфери діяльності, є формування однозначного терміна, який має позначати логічне наукове поняття, яке, в свою чергу, в сукупності з іншими поняттями певної предметної галузі є складником наукової теорії. Порушення однозначної відповідності між терміном і поняттям призводить до багатьох небажаних семантичних проявів термінологічної багатозначності у вигляді омонімії, синонімії, паронімії тощо. У таких випадках термінологічна омонімія, синонімія або паронімія внормовується відповідно до вимог і критеріїв термінологічної номінації, супроводжуючи кожне із значень полісемічного терміна уточненнями чи поясненнями.

Недостатньо визначити термін як термін. Наприклад, термінологічні омоніми: *інтеграція* (від лат. *integration* – поповнення, відновлення) – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; *інтеграція* соціальна – наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами тощо. *Ідентифікація* – отожднювання, уподібнення людей і предметів за їхніми характеристиками, ознаками. В праві *ідентифікація* – встановлення тотожності того чи іншого об'єкта під час збирання та дослідження судових доказів. *Адаптація* (від лат. *adapto* – пристосовую) – пристосування організмів до умов навколишнього середовища. *Адаптація* в праві – реформування системи вітчизняного законодавства тощо. Як свідчать наведені приклади, мовний чинник із використанням різних лексичних форм, як загальномовного, так і термінологічного вжитку, сприяє тому, що термін уникає небажаної багатозначності, ознак омонімії, обґрунтовано набуває однозначності та сталості застосування. Найчастіше в таких випадках використовується визначення або дефініція, яка створюється для кожного терміна окремо відповідно до конкретної юридичної сфери із залученням усталених термінологічних одиниць та виважених і зрозумілих лексичних засобів, загальноприйнятих і несуперечливих для фахової галузі.

Наведемо кілька синонімічних рядів – *ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання; добросовісність, сумлінність; доведеність, доказаність; житло, оселя, помешкання; безтурботність, безпечність, недбалість; брехливість, неправдивість, фальшивість; неправильний, помилковий, хибний* тощо. Усувається така синонімія різними засобами, одним з яких є вживання терміна в певних словосполученнях, завдяки чому виокремлюється притаманне слову термінологічне значення. Проблема однозначності терміна вирішується у кожному окремому випадку, виходячи з характеру лексичної сполучуваності, семантичні особливості та ознаки якої не є постійними і однаковими навіть за умов «абсолютних» синонімів. У будь-якому разі термін позбавляється небажаних синонімічних ознак завдяки прояву такої мовної особливості, як толерантність до кожного застосування термінослів в новоствореному сполученні з іншими словами. Це ще одне підтвердження того, що абсолютних синонімів не існує, тому що кожного разу в нових умовах словосполучень навіть максимально наближені одне до одного лексичні складники синонімічного ряду отримують суттєві уточнення і доповнення до своєї семантики, що дає змогу застосову-

вати уточнене термінологічне значення відповідно до мети висловлювання. Так, близькі за змістом термінослів (термінологічні синоніми) *зближення, адаптація, гармонізація* у кожному із словосполучень *зближення правових систем; адаптація соціальної політики; гармонізація законодавства* отримують нові відтінки значень, що дає змогу, враховуючи уточнену семантику, формувати, впроваджувати та фіксувати нові тлумачення, визначення або дефініції у різних галузях права.

Виявляється, що слововжиток, а точніше – словосполучуваність залишається одним із найефективніших засобів встановлення, фіксації і уточнення термінологічного значення. Завдяки словосполучуваності терміни виявляють свої додаткові семантичні ознаки. Лексико-семантичний характер сполучень дає змогу розрізнати терміни за обсягом семантики, сферами або частотою вживання, мотивованістю або активністю вживання, відтінками значень і, відповідно, створювати юридичну дефініцію, в якій, спираючись на сполучуваність юридичного терміна, відбиваються найбільш значущі риси визначеного терміна (як приклад наведемо такі терміносполучення: *система права* та *правова система*, які не однакові за обсягом семантики).

До розпізнавання термінологічного значення близьких за звучанням, але різних за значенням і написанням слів (паронімів) залучається функціональний слововжиток. Саме особливість сполучуваності, її вибірковість розкривають зміст необхідного терміна: *припинення дії* (втрата міжнародним договором своєї сили) – *призупинення дії* (переривання дії міжнародного договору протягом певного проміжку часу); *споживний* (придатний до споживання як їжа, їстівний) – *споживчий* (який служить для задоволення потреб споживання) – *споживацький* (який прагне до задоволення власних потреб, ігноруючи суспільні інтереси). Терміни відповідної юридичної галузі актуалізуються за допомогою лексико-семантичної сполучуваності, поєднання в процесі слововжитку. У такий спосіб виокремлюється термінологічне значення: *споживний* продукт; *споживче* товариство; *споживчий* кошик; *споживацький* принцип тощо.

Зважаючи на те, що сталих однозначних термінів у реєстрі юридичної термінології небагато, варто з'ясувати, в який же спосіб виокремлювати однозначний термін, чи достатньо визначити термін через дефініцію, яку мовну форму обрати для втілення термінологічного значення, як співвідносяться логічне уявлення і термінологічне позначення юридичного поняття? Узагальнюючи можливі запитання щодо юридичних термінів і їх мотивованості в юридичних галузях, варто зауважити, що керуватися в таких процесах треба, насамперед, виходячи з потреб юридичної галузі. Дотримання мовних норм щодо термінологічної

номінації додає цим спрямуванням виваженості, послідовності та зумовленості щодо вибору критеріїв, за якими термін набуває своїх стійких термінологічних ознак.

Універсального засобу для того, щоб розпізнати термін, виявити його та залучити до термінологічної системи, наукового обігу та фахового вжитку, не існує. Проте залишаються випробувані часом підходи та методи, пов'язані, насамперед, з особливостями та властивостями, притаманними як загалом мовній системі впродовж усього періоду її розвитку і вдосконалення, так і її частині – термінологічній номінації з її характерними вимогами та ознаками.

Як впливає мовний чинник на термінологію юридичної галузі? Вдосконалення та ефективність застосування термінології об'єктивно залежать від самої юридичної галузі та зумовлюються специфікою мовного розвитку. Мовні специфіка та особливості полягають у тому, що на будь-якому етапі свого становлення, розвитку та вдосконалення мова не виявляє якості самостійної креативної сили і не створює, відповідно, своєї особистої картини світу. Вона переважно лише фіксує концептуальний світ людини, який має своїм першочерговим джерелом реальний світ і діяльність у цьому світі.

Мова не пізнає світ, а відповідно, і не створює ніяких моделей світу. Проте в мові знаходить своє відображення вся різнобарвність творчої, наукової, пізнавальної соціальної та індивідуальної діяльності, результати якої фіксуються мовою.

У термінологічних номінаціях як найбільш контрольованих процесах має враховуватись ця особливість мовного чинника. Понятійні уявлення отримують втілення у мові: реальне «життя» поняття відбувається у мові, і саме тут воно визначається семантично.

Таким чином, вибір терміна на позначення поняття – це вибір значення. Наскільки це термінологічне значення задовольняє потреби юридичної галузі – вирішує, насамперед, зумовлена об'єктивними вимогами юридичної галузі фахова думка, залучаючи до процесів, пов'язаних із семантикою термінологічних одиниць, мовний чинник, який впливає на вдалий вибір кожного слововживання, до якого належать застосування як термінологічного слова, так і термінологічного сполучення. Засоби та підходи, які використовуються у мовних чинниках, пояснюють значеннєву природу терміна. Знання семантики терміна, його ознак, особливостей слововжитку, змін значеннєвих ознак залежно від сполучуваності з різними словами, закономірностей, особливостей і вад семантичної природи терміна – це далеко не повний перелік можливостей використання мовних чинників, від яких, врешті-решт, залежить якість і повнота термінологічної системи юридичної галузі.

The article describes the features of the semantics of terms, how to overcome terminological polysemy, linguistic factors, which are used in the process of improvement of legal terminology.

В статті розкриваються особливості семантики термінів, способи преодолення термінологічної полісемії, лінгвістичні фактори, що використовуються в процесах удосконалення юридичної термінології.